

KASB TANLASHNING YOSHLAR HAYOTIDA TUTGAN O‘RNI VA AHAMIYATI

Fayzullayev Munis Abdudjabborovich

Sirdaryo viloyati, Sayxunobod tumani, 19-maktab amaliyotchi psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur mavzuda kasb tanlashning yoshlar hayotidagi ahamiyati, uning shaxs rivojlanishiga ta’siri hamda to’g’ri kasb tanlash omillari yoritiladi. Kasb tanlash nafaqat iqtisodiy, balki psixologik va ijtimoiy jihatdan ham muhim qaror bo’lib, u insonning kelajakdagi hayot yo’lini belgilaydi. Maqolada yoshlarning qiziqishlari, qobiliyatlari va ijtimoiy muhitning kasb tanlashga ta’siri tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: kasb tanlash, yoshlar, qiziqish, qobiliyat, motivatsiya, ijtimoiy muhit, o‘zini anglash

KIRISH

Kasb tanlash inson hayotidagi eng muhim va mas’uliyatli qarorlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa yoshlar uchun bu jarayon kelajakdagi hayot sifati, moddiy farovonlik va shaxsiy qoniqishga bevosita ta’sir ko’rsatadi. To’g’ri tanlangan kasb insonning o‘z imkoniyatlarini to’liq namoyon etishiga, jamiyatda o‘z o‘rnini topishiga yordam beradi.

Kasb tanlash jarayonida eng muhim omillardan biri — yoshlarning qiziqishlari va qobiliyatlaridir. Har bir insonning o‘ziga xos iste’dodi va moyilligi mavjud. Shu bois kasb tanlashda aynan shu xususiyatlarni hisobga olish muhimdir. Qiziqmagan sohada ishlash insonda charchoq, befarqlik va motivatsiyaning pasayishiga olib kelishi mumkin.

Shuningdek, oilaning va ijtimoiy muhitning ta’siri ham katta. Ba’zi hollarda otanonaning bosimi yoki jamiyatdagi stereotiplar yoshlarning noto’g’ri tanlov qilishiga sabab bo’ladi. Shu sababli yoshlar mustaqil fikrlashni o’rganishi va o‘z imkoniyatlariga mos qaror qabul qilishi zarur.

Psixologik jihatdan kasb tanlash shaxsning o'zini anglash jarayoni bilan chambarchas bog'liq. Yoshlar o'z kuchli va zaif tomonlarini, qiziqishlarini va maqsadlarini aniqlab olishi kerak. Bu esa ongli va to'g'ri tanlov qilishga yordam beradi. Albatta, mavzuni yana biroz chuqurlashtirib qo'shimcha ma'lumot beraman.

Kasb tanlash jarayoni faqat bir martalik qaror emas, balki bosqichma-bosqich shakllanadigan jarayondir. Bolalikdan boshlab turli kasblarga qiziqish paydo bo'ladi, o'smirlik davrida esa bu qiziqishlar aniqroq yo'nalishga ega bo'la boshlaydi. Shu sababli kasbga yo'naltirish ishlari erta yoshdan boshlanishi maqsadga muvofiq.

Kasb tanlashda psixologik tayyorgarlik ham muhim rol o'ynaydi. Yoshlar o'z oldiga aniq maqsad qo'ya olishi, qaror qabul qilish ko'nikmalariga ega bo'lishi va mas'uliyatni his qilishi kerak. Bu jarayonda maktab psixologi tomonidan o'tkaziladigan kasbga yo'naltirish testlari, suhbatlar va treninglar katta yordam beradi.

Shuningdek, amaliy tajriba orttirish ham muhim hisoblanadi. Turli to'garaklar, amaliy mashg'ulotlar, ustoz-shogird tizimi orqali yoshlar o'z qiziqishlarini sinab ko'rish imkoniga ega bo'ladi. Bu esa noto'g'ri tanlov ehtimolini kamaytiradi.

Zamonaviy sharoitda kasb tanlashda moslashuvchanlik ham muhim sifatga aylanmoqda. Chunki texnologiyalar rivoji natijasida yangi kasblar paydo bo'lmoqda, ayrimlari esa yo'qolib bormoqda. Shu sababli yoshlar faqat bitta kasb bilan cheklanib qolmasdan, o'z ustida ishlashni davom ettirishi va yangi ko'nikmalarni o'zlashtirib borishi zarur.

Bundan tashqari, kasb tanlashda shaxsiy qadriyatlar ham hisobga olinishi kerak. Inson uchun muhim bo'lgan omillar — daromad, jamiyatga foyda keltirish, ijodiylik yoki barqarorlik kabi jihatlar tanlovga ta'sir qiladi. Shu bois har bir yosh o'z hayotiy maqsadlarini aniqlab olishi muhimdir.

Kasb tanlash — bu insonning butun hayot yo'lini belgilovchi muhim jarayon bo'lib, u chuqur o'ylab, ongli ravishda amalga oshirilishi kerak. To'g'ri yo'naltirilgan yoshlar kelajakda o'z sohasining yetuk mutaxassisi bo'lib yetishadi. Kasb tanlashda zamonaviy mehnat bozori talablari ham inobatga olinishi lozim. Rivojlanayotgan

kasblar, yangi texnologiyalar va ehtiyojlar yoshlarning tanloviga ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, inson o'z qiziqishini yo'qotmasdan moslashuvchan bo'lishi kerak.

Jadallik bilan o'zgarib va rivojlanib borayotgan davrda kasb tanlash va namunali kadr bo'lish dolzarb hisoblanadi. Shuningdek, aholi sonining shiddat bilan oshib borishi ham nafaqat ishga, balki sifatli ishchilarga bo'lgan talabni oshirib yubordi. Bu esa ta'lim va kasb-hunarga tayyorlov sohasiga alohida e'tibor berish zaruratini vujudga keltirmoqda. Yangi O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlarning ham tub maqsadi ishsizlikni kamaytirish va sifatli kadrlarni tayyorlashdan iborat. Ushbu islohotlar orasida shaxsni kasbda shakllantirish, kasbiy o'zini o'zi belgilash va o'zini o'zi anglash masalalari alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki zamonaviy jamiyat insonga yangi talablar qo'yimoqda, jumladan, hayotiy maqsadlarni mustaqil belgilash va erkin tanlov qilish qobiliyati, mustaqillik, o'ziga ishonch kabi individual xususiyatlarni talab qilmoqda.

Kasb tanlash - bu inson hayot yo'lini belgilaydigan eng muhim voqealardan biridir, shuning uchun ushbu jarayonni ilmiy tadqiq etish talabi yuzaga keladi. Misol uchun, o'rta maktab o'quvchilarining kasbiy o'zini o'zi belgilashi, ko'pincha, ongsiz ravishda, ota-onalar va do'stlar ta'siri ostida amalga oshiriladi, bu esa korxonalarda kadrlar almashinuviga, yoshlarning professional tanlovining buzilishiga olib keladi. Shaxsiy psixologik xususiyatlar tufayli noto'g'ri tanlangan kasbning salbiy oqibatlari shaxsning o'ziga ham, uning ichki muhitiga ham ta'sir qiladi. Ular depressiv holatlarda, dunyoni salbiy idrok etishda, tajovuzda, tushkunlikda namoyon bo'ladi. Bu o'rta maktab o'quvchilarini kasbiy o'zini o'zi belgilash, kasb tanlashda ongli motivlarni shakllantirish masalalari to'g'risida xabardor qilish zarurligini belgilaydi.

Yurtimizda o'zining ilmiy kashfiyotlari, asarlari bilan jahon ilm-fani va madaniyati rivojiga hissa qo'shgan olimlar ko'pligi ma'lum. Bunday olimlardan biri Abu Nasr Farobiy o'z davrida "Sharq Aristoteli", "Ikkinchi muallim" unvoniga sazovor bo'lgan mashhur mutafakkirdir. Farobiy davlatning fozil va johil ko'rinishlarini ajratgan. U fazilatli shaharlarda ilm, kasb, mehnat, axloq-ma'rifat birinchi o'rinda bo'lishi lozim, deb bilgan. Farobiy insonning kamolotga yetishishi,

mehnat qilishi, go‘zal insoniy fazilatlarni, kasb egallashini yaxshilik deb hisoblaydi. Insonning kamolotiga to‘sqinlik qiluvchi dangasalik, bekorchilik kabi yomon odatlar bilimsizlik, ongsizlik, kasb-hunarga ega bo‘lmaslik kabi nuqsonlarni yomonlik deb hisoblaydi. Farobiy o‘zining “Fozil odamlar shahri” kitobida inson takomilini to‘rt bosqichga ajratadi: birinchi bosqichda jaholat hukmron bo‘ladi; ikkinchi bosqichda komillik yo‘liga kirish; uchinchi bosqich ijodiy davr hisoblanib, mustahkam bilim ustuvor bo‘ladi; to‘rtinchi bosqichda inson komillikka intilib, donolik, faylasuflikka erishadi. Inson ilmga intilishi, mehnat qilishi, kasb egallashi uni komillik sari yetaklashi taraqqiyotga erishishini belgilab beradi, desak to‘g‘ri bo‘ladi.

Kasb tanlash jarayoni to‘g‘risida ilmiy izlanish olib brogan M.M.Abdullayeva kasb tanlash bir martalik harakat emas, balki uzoq davom etadigan jarayon ekanligini ta’kidlaydi va uni kasbiy o‘zini o‘zi belgilash jarayoni deb nomlaydi. Insonning mehnat sub‘ekti sifatida shakllanishi bilan bog‘liq jarayonlar doimo psixologlar va sotsiologlarning diqqat markazida bo‘lib kelgan. Shu bilan birga, shaxsni kasbda shakllantirish, kasbiy o‘zini o‘zi belgilash va o‘zini o‘zi anglash masalalari hozirgi paytda alohida ahamiyat kasb etmoqda, chunki jamiyat insonga yangi talablarni qo‘yadi, shu jumladan, hayotiy maqsadlarni mustaqil belgilash va erkin tanlov qilish qobiliyati, mustaqillik, o‘ziga ishonch kabi individual xususiyatlarni talab qiladi

Kasb tanlash - bu inson hayot yo‘lini belgilaydigan eng muhim voqealardan biridir, shuning uchun ushbu jarayonni ilmiy tushunish masalasi tobora dolzarb bo‘lib bormoqda. Kasbni tanlash va qaror qabul qilish har doim shaxsning rivojlanishidagi muhim bosqichdir. Bu jarayon individual va ijtimoiy ehtiyojlar o‘rtasidagi rivojlanayotgan qarama-qarshilikka asoslangan epidemiyaga qarshi motivlar majmuasini hal qilish bilan bog‘liq, deb ta’rif beradi Y.P.Povarenkov. Mashhur ukrainalik olim E.I.Golovaxaning ta’kidlashicha, kasb tanlash - bu inson hayotining turli bosqichlarida amalga oshirishi kerak bo‘lgan ketma-ket hayotiy tanlovlar zanjirining birinchi bo‘g‘inidir.

Kasbiy shakllanish - bu shaxs rivojlanishining katta bir qismini o‘z ichiga olib, u kasbiy maqsadlarning tarkib topishidan boshlab, kasbiy xayotning tugallanguncha

bo'lgan davrni o'z ichiga oladi. Bu geteroxron jarayondan optatsiya, ya'ni kasbiy ta'lim va tayyorgarlik, profadaptatsiya, professionalizm xamda mahorat bosqichlarini ajratish mumkin. Kasb psixologiyasining asosiy konseptual qoidalari quyidagi jadvalda aks ettirilgan.

Kasb psixologiyasining mazkur konseptual qoidalari kasbiy qiziqish boshlanishidan to kasbiy tanlovni amalga oshirib, mehnat faoliyatida o'zini namoyon qilishgacha bo'lgan jarayonni o'z ichiga olib, bolada kasbga yo'naltirish ishlariga ko'maklashish maqsadida ishlab chiqilgan. Konseptual qoidaning afzallik jihati shundan iboratki, unda barcha bosqichlar batafsil yoritilib, tavsiflab o'tilgan.

Shunday ekan, o'sib kelayotgan yosh avlodni kasb hunarga yo'naltirish, to'g'ri kasb egallashga yo'naltirish masalasi faqat hozirgi kunda emas, balki azaldan hayotiy ahamiyatli, dolzarb muammolardan biri ekanligini ko'rishimiz mumkin. Farzandlarimizni erta yo'shligidan boshlab qiziqishlari, moyillik va qobiliyatlarini e'tiborga olib ularni kasb hunarga to'g'ri yo'naltirsak, nafaqat oilaning, balki butun jamiyatning ravnaqiga samarali ijobiy ta'sir qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, kasb tanlash yoshlar hayotida muhim burilish nuqtasi bo'lib, ularning kelajakdagi muvaffaqiyati va hayotdan qoniqish darajasini belgilaydi. To'g'ri tanlov qilish uchun qiziqish, qobiliyat, ijtimoiy muhit va psixologik tayyorgarlikni hisobga olish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 27-iyuldagi "Yoshlar — kelajagimiz" davlat dasturi to'g'risida"gi PF-5466-son Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 202-yil 13-iyuldagi "Yoshlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash va ularning ijtimoiy faolligini yanada oshirishga oid qo'shimcha choratadbirlar to'g'risida"gi PF-6260-son Farmoni.

3. Asomova R.Z. “Kasb tanlash motivatsiyasi va uning dinamikasi”. Psix.f.n..dis.- T., 2002. 137 b.
4. Anvarova D.M., Ergashev P.S. “Kasbga yo’naltirish va kasb tanlash asoslari”. –T.: «Fan va texnologiya», 2016, 4-6 b.
5. Aripova N.A., Xolmamatova L.A., Qurbonova N.B. “Kasbiy psixologiya” darslik. Toshkent – 2019., 148 b.
6. Isaqova M.T. //Bandlik shaxs ruxiy salomatligining omili SIFATIDA// Mintaqa iqtisodiyotini investitsiyalashning moliyaviy-huquqiy va innovatsion jihatlari: xalqaro ilmiyamaliy konferentsiya materiallari to’plami. 27 may 2020 yil. Moskva. 714-717.